

UOT 339.924

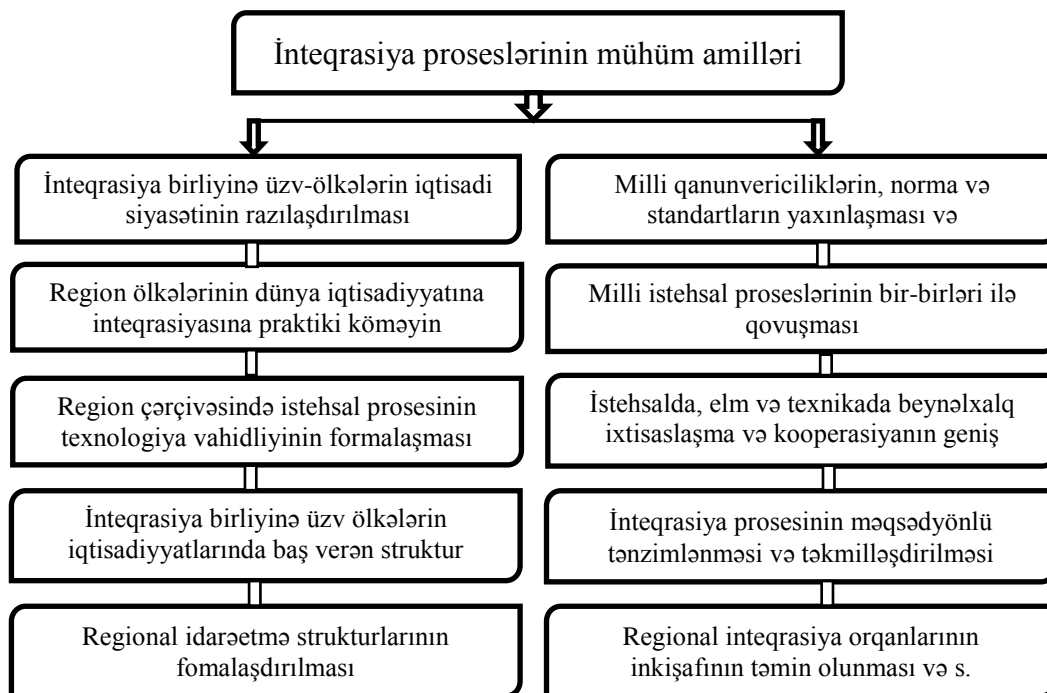
REGIONAL İQTİSADI İNTEQRASIYA TƏŞKİLATLARININ YARADILMASININ NƏZƏRİ ƏSASLARI

ƏLİYEV ŞƏFA TİFLİS oğlu
Sumqayıt Dövlət Universiteti, professor
shafaaliyev@gmail.com

Açar sözlər: regional iqtisadi integrasiya, regional iqtisadi siyasət, regional integrasiyanın mahiyyəti, regional integrasiyanın obyektiv şərtləri, regional integrasiyanın məqsədləri.

Müasir dövrdə integrasiya proseslərinin sürətləndirilməsi və xüsusilə regional səviyyədə iqtisadi integrasiyanın səmərəliliyinin yüksəldilməsi aktuallığı ilə diqqət çəkir. Bundan əlavə, regional integrasiya qurumu daxilində xarici investorlar üçün milli iqtisadi rejim yaxşılaşır və milli investorlarla yanaşı, xarici investorların fəaliyyəti stimullaşdırılır. Bu amillər nəticəsində regionda iqtisadi inkişaf prosesləri davamlı olur, milli iqtisadiyyatlar beynəlmilləşir və dünya təsərrüfat sistemində bu ölkələrin rəqabət qabiliyyəti güclənir [1, s.137]. Qeyd edək ki, müasir beynəlxalq iqtisadiyyatda yaranmış və inkişaf edən çoxsaylı regional integrasiya birlikləri öz qarşılıqlarına prinsipcə eyni vəzifələri qoyurlar. Bu vəzifələrdən isə regional integrasiyanın məqsədləri irəli gəlir: miqyas iqtisadiyyatının üstünlüklərindən istifadə; əlverişli xarici siyasət mühitinin yaradılması; ticarət siyasəti üzrə problemlərin həlli; iqtisadiyyatın struktur dəyişikliklərinə dəstək; milli sənayenin yeni inkişaf etməkdə olan sahələrinin dəstəklənməsi; üzv ölkələrin dünya bazarlarında mövqelərinin gücləndirilməsi və s.

Tarixən integrasiya bir neçə əsas mərhələdən keçməklə təkamül edir ki, bu mərhələlərdən hər biri onun yetkinlik dərəcəsini xarakterizə edir. Qeyd etmək zəruridir ki, integrasiya inkişaf etdikcə meydana gələn dinamik effektlər sırasında müxtəlif ölkələrin istehsalçıları arasında artan rəqabəti göstərmək olar. Şəkil 1-də integrasiya proseslərinin mühüm amillərinin təxmini sxemi verilmişdir.

Şəkil. İntegrasiya proseslərinin mühüm amillərinin təxmini sxemi (tədqiqat materialları əsasında hazırlanmışdır).

Qeyd edək ki, regional inteqrasiya proseslərində formalaşan sağlam rəqabət mühiti qiymətlərin artımının qarşısını alır, əmtəələrin keyfiyyətinin yaxşılaşmasına gətirib çıxarır, yeni texnologiyaların yaradılmasını stimullaşdırır. İnteqrasiya nəticəsində üzv ölkələr iqtisadiyyatın üstün cəhətlərindən istifadə etməyə başlayırlar ki, bu da istehsalın həcmnin artırılmasına, eyni zamanda xərclərin aşağı salınmasına imkan verir. İnteqrasiya prosesinin mərhələləri iqtisadi inteqrasiyanın əsasında müstəqil fəaliyyət göstərən subyektlərin iqtisadi maraqları və beynəlxalq əmək bölgüsü durur. İnteqrasiyanın obyektiv ilkin şərtləri aşağıdakılardır: inteqrasiya edən ölkələrin iqtisadi inkişaf səviyyəsi və bazar yetkinliyi; inteqrasiya edən ölkələrin liderlərinin siyasi iradəsi dərəcəsinin yaxınlığı; ölkələr arasında inkisaf, maliyyələşdirmə və iqtisadiyyatın tənzimlənməsi; siyasi əməkdaşlıq və digər sahələrdə duran iqtisadi və başqa problemlərin ümumiliyi; qarşılıqlı ticarətdə tarifvə digər maneələrin azaldılması. Üçüncü ölkələrə münasibətdə milli tariflərin saxlanması [2, s.630]. Cədvəldə İqtisadi inteqrasiyanın mərhələləri və onların əsas fəaliyyət istiqamətlərinin mahiyyəti verilmişdir.

Cədvəl 1.

İqtisadi inteqrasiyanın mərhələləri və onların əsas fəaliyyət istiqamətləri

İmtiyazlı ticarət sazişləri	Azad ticarət zonası	Gömrük ittifaqı	Ümumi bazar	İqtisadi, valyuta və siyasi birliklərin tam inteqrasiyası
Qarşılıqlı ticarətdə tarif və digər maneələrin azaldılması Üçüncü ölkələrə münasibətdə milli tariflərin saxlanması Dövlətlərarası idarəetmə orqanlarının yaradılması	Qarşılıqlı ticarətdə tarif və qeyri-tarif maneələrinin aradan qaldırılması Ölkələr arasında mal və xidmətlərin azad hərəkəti Kiçik dövlət katibliyi	Üçüncü ölkələrə münasibətdə vahid tarif və qeyri-tarif tənzimlənməsi Nazirlik və katiblik səviyyəsində dövlətlərarası şura	Bütün istesal amillərinin azad hərəkəti Ölkə başçıların, Nazirlər Şurasının, Katibliyin görüşləri	İqtisadi siyasətin hazırlanması Milli üst qurumları tənzimləmə funksiyalarına malik dövlətlərarası orqan

Qeyd: Cədvəl tədqiqat materialları əsasında hazırlanmışdır.

XXI yüzilliyin əvvəlində dünya iqtisadiyyatının qloballaşması müasir dünya ölkələrinin xarici iqtisadi əlaqələrinin daha da güclü liberallaşması ilə müşayiət edilməkdədir. Dünya təsərrüfat əlaqələrinin qloballaşması yeni təzahür olsa da, mövcud olmuş beynəlmilləşmə prosesinin yeni adı deyil. Professor Ə.Bayramovun fikrincə, qloballaşma bir proses kimi özünü dövlətlərin iqtisadi inteqrasiyasında, müəssisələrin və bankların transmilliləşməsində, təsərrüfat həyatının beynəlmilləşməsində göstərir [3, s.35]. İ.Q.Qerçikovanın fikrincə, qloballaşma milli sosial - iqtisadi təzahürləri vahid dünya iqtisadi və ictimai sistemində qarşılıqlı əlaqələndirən ümumdünya prosesini özündə əks etdirir. Sosial, iqtisadi və siyasi proseslər o səviyyədə dünya miqyaslı əhəmiyyətə malik olur ki, dünyanın bir tərəfində baş vermiş hadisə qlobal sistemin ən uzaq yerlərində, ayrı-ayrı şəxslər və onların birlikləri üçün ani əhəmiyyət kəsb edə bilər. Alimin bədii ifadəsinə əsasən insan cəmiyyəti “XXI yüzilliyə qloballaşmanın çarxında daxil olur” [4, s.315]. Göstərilən tendensiyaların inkişafı və formalaşması qanunauyğunluqlarının tədqiqi əsasında, demək olar ki, dünya təsərrüfatının əsas istiqaməti insan cəmiyyətinin məhsul və xidmətlərin, investisiyaların vahid planetar bazarının, daha qısa desək, vahid iqtisadi məkanının yaradılmasına doğru hərəkətidir. Bu zaman dünya iqtisadiyyatının qloballaşmasının iki səviyyəsi ayırd edilir: “makroiqtisadi səviyyədə - dövlətlərin və regionların öz sərhədlərindən kənarında iqtisadi aktivliyi, dövlətlərin iqtisadi inteqrasiyası, inteqrasiya birlikləri arasında əlaqələrin yaranması; mikroiqtisadi səviyyədə - fiziki və hüquqi şəxslərin milli iqtisadiyyatlardan kənarında fəaliyyətlərinin genişlənməsi” [4, s.316]. Qeyd

edək ki, Baltik dənizi dövlətlərinin Şurası, Qara dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı, Dunay komissiyası və s. kimi regional qurumlar üzv ölkələrin regional səviyyədə mövcud problemlərinin həlli məqsədilə formalaşdırılmışdır [5, s.151]. Bu qurumların əsas funksiyaları əməkdaşlıq proqramlarının hazırlanması, onların həyata keçirilməsi və bunlarla bağlı tədbirlərin tənzimlənməsindən ibarətdir [6, s.304]. Üzvlərin dairəsindən asılı olaraq, ümumi və ya məhdud tərkibli təşkilatları fərqləndirirlər. Ümumi və ya universal təşkilatlar potensial olaraq bütün dövlətlərin iştirakı üçün nəzərdə tutulub, lakin hazırda bəzi dövlətlər müxtəlif səbəblərdən hətta BMT-nin də işində iştirak etmirlər. Bu cür təşkilatlara BMT sisteminə daxil olan təşkilatları aid etmək olar. Məhdud tərkibli təşkilatlar regional ola bilər, yəni onlar müəyyən ərazidə yerləşən ölkələr üçün aşıqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Əliyev Ş.T. Azərbaycanın xarici iqtisadi siyasəti. Sumqayıt: SDU, 2015. 185 s.
2. Kərimov C., Orucov A., İsmailov H. Dünya iqtisadiyyatı: dərslik. Bakı: Nurlan, 2007, 728 s.
3. Bayramov Ə. Regional iqtisadi inteqrasiya: nəzəriyyə və praktika. Bakı, 1997, 250 s.
4. Герчикова И. Международные экономические организации: регулирование мирохозяйственных связей и предпринимательской деятельности. М.: ЮНИТИ, 2002, 459 с.
5. Məmmədov M., İbadov E. Beynəlxalq iqtisadi təşkilatlar. Dərs vəsaiti. Bakı: CBS, 2008, 246 s.
6. Ələkbərov Ə., Vəliyev M., Məmmədov S. Beynəlxalq iqtisadi münasibətlər. Dərslik. Bakı: Çarşıoğlu, 2010, 652 s.

РЕЗЮМЕ

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СОЗДАНИЯ ОРГАНИЗАЦИЙ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ

Алиев Ш.Т.

Ключевые слова: региональная экономическая интеграция, региональная экономическая политика, сущность региональной интеграции, объективные условия региональной интеграции, цели региональной интеграции.

В статье исследуются объективные условия и цели создания региональной экономической интеграции. С этой точки зрения рассмотрены и проанализированы процессы региональной экономической интеграции и основные элементы региональной экономической политики. Раскрыта сущность региональной интеграции. Подготовлены схемы основных факторов интеграционных процессов. Определены важные задачи и цели региональной интеграции. Рассмотрены этапы и основные сферы деятельности экономической интеграции в региональном аспекте.

SUMMARY

THEORETICAL BASES OF CREATION OF ORGANIZATIONS OF REGIONAL ECONOMIC INTEGRATION

Aliyev Sh.T.

Key words: regional economic integration, regional economic policy, essence of regional integration, objective conditions of regional integration, purposes of regional integration.

Objective conditions and objectives of creating regional economic integration are investigated in this article. Processes of regional economic integration and basic elements of regional economic policy are for this purpose considered and analyzed. The essence of regional integration is revealed. Schemes of the main factors of integration processes have been prepared. Important problems and the purposes of regional integration are defined. Stages and the main fields of activity of economic integration in regional aspect are considered.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	13.11.2018
	Son variant	27.03.2019